

Подорожній, коли ти прийдеш у Спа... (стисло)

Генріх Белль

Оповідання написане від першої особи, події відбуваються під час другої світової війни. В назві твору Белль використовує перші рядки славнозвісної епітафії трьомстам спартанцям, які полягли, боронячись від навали персів.

Санітарна машина, в якій знаходиться герой, під'їхала до великої брами. Він побачив світло. Машина зупинилася. Перше, що почув, був втомлений голос, який запитував, чи є у машині мерці. Шофер вилаявся на те, що скрізь стільки світла. Але той самий голос, котрий питав про мерців, зауважив, що немає ніякої потреби робити затемнення, коли все місто у вогні. Потім знов говорили коротко: про мерців, де їх скласти, та про живих, куди їх нести. Оскільки герой ще живий і усвідомлює це, його несуть разом з іншими пораненими до зали малювання. Спочатку він бачить довгий коридор, вірніше, його пофарбовані стіни зі старомодними гачками для одягу; потім двері з табличками, що вішають на класні кімнати: "6 А", "6 Б" тощо, тоді репродукції з картин між цими дверима. Картини славетні: кращі зразки мистецтва від античності до сучасності. Перед виходом на сходову площадку колона, а за нею мистецьки зроблений гіпсовий макет фризів Парфенона. На сходовій клітці зображення кумирів людства — від античних до Гітлера. Санітари несуть ноші швидко, тому герой не встигає усвідомити все, що він бачить, але здається йому те все напрочуд знайомим. Наприклад, ця таблиця, перевита камінним лавровим вінком з іменами полеглих у попередній війні, з великим золотим Залізним хрестом угорі. Втім, подумав він, можливо, все це тільки мариться йому, бо "усе в мене боліло — голова, руки, ноги, й серце калатало, мов несамовите". І знову бачить герой двері з табличками і гіпсові копії з погрудь Цезаря, Ціцерона, Марка Аврелія. "А коли ми зайшли за ріг, з'явилася й Гермесова колона, а далі, в глибині коридору, — коридор тут був пофарбований у рожевий колір, аж ген у глибині, над дверима зали для малювання, висіла величезна мармиза Зевса, але до неї було ще далеко. Праворуч у вікні я бачив заграву пожежі — все небо було червоне, й по ньому врочисто пливли чорні, густі хмари диму". Він помітив і впізнав чудовий краєвид Того, і змальовану на ньому на першому плані в'язку бананів, навіть напис на середньому банані, бо він сам колись такий надряпав. "Аж ось широко відчинилися двері зали малювання, я впав туди під Зевсовим зображенням і заплющив очі. Я не хотів більше нічого бачити... у залі малювання тхнуло йодом, калом, марлею й тютюном і стояв гомін".

Ноші поставили на підлогу. Герой попросив сигарету, хтось устроїв її вже запалену в рота. Він лежав і думав: все, що він бачив, ще не доказ. Не доказ того, що він опинився у школі, яку покинув лише три місяці тому. Мабуть, всі гімназії схожі одна на одну, думав він, мабуть, є правила, де сказано, що саме там повинно висіти, правила

внутрішнього розпорядку для класичних гімназій у Пруссії. Він не міг повірити, що опинився у рідній школі, бо нічого не відчував. Біль, який так мучив його дорогою у машині, пройшов, напевне, то дія якихось ліків, що ввели йому, коли він кричав. Закривши очі, він пригадував усе, що тільки-но бачив, наче у маренні, але так добре знав, бо вісім років не дрібниця. А саме вісім років він ходив у ту гімназію, бачив ті класичні витвори мистецтва. Він виплюнув сигарету і закричав. "...коли кричиш, легшає, треба тільки кричати дужче, кричати було так добре і я кричав, як оглашений". Хтось нахилився над ним, він не розплющив очей, відчув тільки теплий подих і "нудотно війнуло тютюном та цибулею", і якийсь голос спокійно запитав, чого він кричить. Герой попросив пити, знову сигарету і запитав, де він знаходиться. Йому відповіли — у Бендорфі, тобто у його рідному місті. Якби не гарячка, він би впізнав свою гімназію, відчув би щось, що повинна відчувати людина до рідного місця,— подумав герой. Нарешті йому принесли води. Несамохіть розплющивши очі, він побачив перед собою утомлене, старе, неголене обличчя, пожежну форму і почув старечий голос. Він пив, з насолодою відчуваючи на губах навіть металевий присмак казанка, але пожежник несподівано відняв казанка і пішов геть, не звертаючи уваги на його крики. Поранений, що лежав поруч, пояснив: у них немає води. Герой подивився у вікно, хоча воно й було затемнене, "за чорними запонами жевріло й миготіло,— чорне на червоному, як у грубці, коли туди підсипати вугілля". Він бачив: місто горіло, але не хотів вірити, що то його рідне місто, тому ще раз запитав у пораненого, що лежав поруч: яке це місто. І знову почув — Бендорф.

Тепер годі було вже сумніватися, що він лежить у залі малювання класичної гімназії у Бендорфі, але він ніяк не хотів вірити, що це саме та гімназія, де він навчався. Він пригадував, що таких гімназій у місті було три, одна з них "може, краще було б цього й не казати,— але остання, третя, звалася гімназія Адольфа Гітлера".

Він чув, як били гармати, йому подобалася їхня музика. "Заспокійливо гули ті гармати: глухо й суворо, мов тиха, майже піднесена органна музика". Щось шляхетне почув він у тій музиці, "така врочиста луна, достоту як у тій війні, про яку пишуть у книжках із малюнками". Потім міркував, скільки імен буде на тій таблиці полеглих, яку приб'ють тут згодом. Зненацька спало на думку, що і його ім'я буде укарбоване в камінь. Наче це була остання справа в його житті, він хотів неодмінно знати, чи це "та" гімназія і той зал малювання, де він провів стільки годин, малюючи вазу і пишучи різні шрифти. Він ненавидів ті уроки понад усе у гімназії й годинами гинув з нудьги й жодного разу не зміг до ладу намалювати вазу або написати літеру. Тепер йому все було те байдуже, він навіть не міг пригадати свою ненависть.

Він не пам'ятав, як його поранено, знав тільки, що не може ворухити руками і правою ногою, а лівою тільки злегка. Сподівався, що їх так тісно примотали до тулуба. Він спробував поворухити руками та відчув такий біль, що знову закричав: від болю й люті, що руки не ворухаться. Нарешті над ним нахилився лікар. Позаду стояв пожежник і тихо щось говорив лікарю на вухо. Той довго дивився на хлопця, потім сказав, що скоро і його черга. За дошку, де сяло світло, понесли сусіду. Потім нічого

не було чути, аж доки санітари втомлено не винесли сусіду і понесли до дверей. Хлопець знову заплющив очі і сказав собі, що мусить дізнатися, яка у нього рана і чи справді він у своїй школі. Все, на чому зупинявся його погляд, було далеко й байдуже, "неначе мене принесли до якогось музею мертвих, у світ глибоко чужий мені і нецікавий, який чомусь пізнавали мої очі, але самі тільки очі". Він не міг повірити, що минуло тільки три місяці від того часу, як він малював тут, а на перерві, узявши свій бутерброд із повидлом, йшов до сторожа Біргелера пити молоко вниз у тісну комірчину. Він подумав, що сусіду його, напевне, понесли туди, де клали мертвих; може, мерців відносили в маленьку Біргелерову кімнатку, де колись пахло теплом молоком.

Санітари підняли його і понесли за дошку. Над дверима зали колись висів хрест, бо звалася та гімназія школою святого Хоми. Потім "вони" (фашисти) хреста зняли, але на тому місті лишився свіжий слід, такий виразний, що його було видно краще, ніж сам хрест. Навіть коли стіну перефарбували, хрест виступив знову. Тепер він побачив той слід від хреста.

За дошкою стояв операційний стіл, на який героя і поклали. Він на мить побачив себе в ясному склі лампи, але здалося йому, що він куценкий, вузький сувій марлі. Лікар повернувся до нього спиною, порався в інструментах. Пожежник стояв навпроти дошки і посміхався, втомлено і скорботно. Раптом за його плечима, на нестертому другому боці дошки, герой побачив щось таке, від чого серце вперше озвалося: "...десь у потаємному його куточку зринув переляк, глибокий і страшний, і воно закалатало в мене в грудях — на дошці був напис моєю рукою". "Он він, ще й досі там, той вислів, який нам звеліли тоді написати, в тім безнадійному житті, яке скінчилося всього три місяці тому: "Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...". Він пригадав, що йому тоді не вистачило дошки, бо він не розрахував як слід, взяв завеликі літери. Пригадав, як кричав тоді вчитель малювання, а потім сам написав. Сім разів було там написано різними шрифтами: "Подорожній, коли ти прийдеш у Спа..." Пожежник відступив, тепер герой побачив увесь вислів, тільки трохи зіпсований, бо літери вибрав завеликі.

Він почув укол у ліве стегно, хотів підвестися на лікті й не зміг, але встиг поглянути на себе: обох рук не було, не було і правої ноги. Він упав на спину, бо не мав на що спертися, закричав. Лікар і пожежник злякано подивилися на нього. Герой ще раз хотів подивитися на дошку, але пожежник стояв так близько, міцно тримаючи за плечі, що заступив її, і герой бачив лише втомлене обличчя. Раптом герой упізнав у тому пожежнику шкільного сторожа Біргелера. "Молока," — тихо промовив герой.